

Генрі Райдер ГАГГАРД

СОЛОМОНОВІ КОПАЛЬНІ

*Переклад з англійської
Марії ЛИСИЧЕНКО
та Марії ГОЛОВКО*

Київ
"ЗНАННЯ"

*Цю правдиву розповідь про свої
надзвичайні пригоди автор,
АЛАН КВОТЕРМЕН,
присвячує всім хлопчикам, що її
прочитають, — великим і малим.*

Автор хоче скористатися нагодою й подякувати своїм читачам за тепло, з яким вони зустрічали перевидання цієї історії протягом останніх дванадцяти років. Він сподівається, що цей варіант потрапить до рук іще більшому колу читачів й надалі продовжуватиме розважати тих, хто достатньо молодий серцем, щоб любити історії про скарби, війну та небезпечні пригоди.

Дитчингам,
11 березня 1898 року

ПОСТСКРИПТУМ

Сьогодні, у 1907 році, з нагоди виходу цього видання мені залишається лише додати, що я дуже радий, що цей роман і надалі завойовує прихильність стількох читачів. Факти підтвердили те, що малювала уява: Соломонові копальні, про які я марив, справді було знайдено, і їхнє золото, а, згідно з останніми повідомленнями, й діаманти, знову були видобуті на світ Божий. Кукуанців, чи радше матабеле, утихомирили кулі білих, але все ж, схоже, багато кому все ж до впадоби повернутися в минуле зі сторінками цієї книги. Я переконаний, що наш старий друг Алан Квотермен

— хай земля йому буде пухом! — безмежно радів би, аби інтерес до роману не зник і за три, а то й чотири покоління.

Г. Райдер Гаггард
Дитчингам, 15 липня 1907 рік

ПЕРЕДМОВА

Тепер, коли ця книга вже надрукована й от-от вийде у світ, я добре бачу всі її недоліки, як стильові, так і змістові, і мені дуже соромно за це. І щодо останнього, то можу лише сказати, що в цьому романі я й не ставив собі за мету детально розповісти про все, що ми робили й бачили. Є багато аспектів нашої подорожі до Кукуанії на яких я б волів зупинитися детальніше, проте про них було згадано лише побіжно. Зокрема хотілося б розповісти зібрані мною легенди про кольчугу, яка врятувала нас від погибелі у битві під Лоо, а також про “Мовчазних”, або Колосів, при вході в сталактитову печеру. Знову ж таки, якби моя воля, я б заглибився в особливості відмінностей між зулуським і кукуанським діалектами, і деякі з них, на мою думку, досить цікаві. Кілька сторінок я б приділив опису багатогірної флори та фауни Кукуанії¹. Але найцікавіше, хоч це питання я теж зачепив лише побіжно, — це система військової організації в країні, що, як на мене, набагато ефективніша за ту, яку запровадив Чака в зулусів², оскільки дозволяє набагато швидше

¹ Я нарахував вісім видів антилоп, яких мені ніколи раніше не доводилося бачити, і безліч видів рослин, здебільшого цибулинних. (*Примітка Алана Квотермена.*)

² Зулуси — один із народів у Південній Африці; у XIX ст. сформували союз племен зулу для боротьби з колоніальною експансією білого населення Африки та англійців. (*Тут і далі — прим. пер.*)

провести мобілізацію населення та не передбачає впровадження згубної системи примусового безшлюб'я. Я також мало що розповів про побут і сімейні традиції кукуанців, багато з яких досить дивакуваті, а також про їхню вправність у плавленні й зварюванні металу. Цю справу вони довели до досконалості, досить лише поглянути на їхні "толли" або важкі металеві ножі: їхня тильна сторона зроблена з кованого заліза, а краї — з пречудової сталі, майстерно привареної до залізної рамки. Справа в тому, що, за порадою сера Генрі Куртиса і капітана Гуда, я вирішив розповідати історію простою мовою та без зайвих відступів, а до усіх згаданих питань можна повернутися й пізніше, якщо трапиться нагода. Тим часом я, безперечно, буду радий поділитися своїми знаннями з будь-ким, хто цим зацікавиться.

Тепер мені залишається лише вибачитися за мою грубувату манеру письма. На своє виправдання можу сказати хіба те, що я більше звик тримати в руці рушницю, а не перо, і не можу претендувати на витончену гру слів, яку мені часто доводиться бачити в романах, адже іноді я полюбляю посидіти за книжкою. Думаю, такі прикраси досить цінні, і мені шкода, що я не можу збагатити ними мою книжку. Але з іншого боку, я завжди вважав, що прості речі найбільш вражаючі і що книгу легше зрозуміти, якщо вона написана простою мовою, хоча, мабуть, я і не маю права висловлювати свою думку з цього приводу. "Гострий спис, — як кажуть кукуанці, — точити не треба". От і я буду сподіватися, що правдива історія, якою б дивною вона не здавалася, не потребуватиме прикрас.

Алан Квотермен

Розділ I

Зустріч із сером Генрі Куртісом

Може видатися дивним, що в моєму віці, а мені минає вже п'ятдесят шостий рік, я беруся за перо, щоб спробувати написати розповідь. Хотілось би знати, що в мене вийде, якщо, звичайно, пощастить завершити цю працю. Багато чого я спробував за своє життя, і, можливо, воно тому й видається мені таким довгим, що я надто рано почав працювати. У віці, коли інші хлопці ще ходять до школи, я здобував собі на прожиток, торгуючи в Старій колонії¹. З того часу доводилося мені заробляти й торгівлею, й мисливством, і на війні, і в копальнях. Але оце лише вісім місяців, як я нарешті здобув собі статок. І, треба сказати, чималий статок, який саме — ще й сам до пуття не знаю, але навряд чи я згодився б задля нього знову витерпіти все те, що довелося мені пережити за останні п'ятнадцять-шістнадцять місяців. Ні, таки не згодився б, хоч би навіть і знав, що все закінчиться щасливо. Я чоловік боязкий, насильства не люблю, а всілякі пригоди мені вже добряче набридли. Самому дивно, чому ж я заходився біля цієї розповіді — адже це зовсім не мій фах. Людина я далека від літератури, хоч і люблю вряди-годи почитати Старий Заповіт чи "Легенди Інголдзбі"². Варто б пояснити, чому мені таке спало на думку.

По-перше, тому, що мене про це попросили сер Генрі Куртіс та капітан Джон Гуд.

¹ Йдеться про Мис Доброї Надії. (Прим. ред.)

² "Легенди Інголдзбі" — збірка міфів, легенд та віршів, написана англійським письменником Річардом Баргемом (1788—1845) під псевдонімом Томаса Інголдзбі.

По-друге, тому, що я зліг тут у Дурбані з хворою ногою. Відтоді, як той мерзенний лев покусав мою ліву ногу, трапляються мені дошкульні напади болю, а тепер навіть шкутильгаю більше, ніж завжди. Певно, у лев'ячих зубах є якась отрута, бо інакше чому б боліти нозі, коли рана вже давно загоїлася, — і, зауважте, якраз на річницю того неприємного інциденту. Ще й тому жаль мене бере, що я аж шістдесят п'ять левів застрелив за своє життя, і якимось минулося щасливо, а шістдесят шостий узяв і пожував мені ногу, немов дрібку тютюну. І потім, це порушує порядок та викликає всілякі небажані наслідки, а я звик до порядку й не люблю безладу. Хоч це так, між іншим.

По-третє, я хочу, щоб мій син Гарі, що вчиться на лікаря в одній із лондонських лікарень, розважився на якийсь тиждень, читаючи про наші пригоди. Робота в лікарні тяжка й нерідко нудна — так, навіть розтини трупів з часом приїдаються, — а оскільки оповідання моє не нудне, — зрештою, чому б йому таким бути? — то, може, воно звеселить Гарі на день чи два.

І, нарешті, четверта й остання причина — тому що я маю розповісти найдивнішу історію з усіх, що коли-небудь чув. Таке твердження може видатися смішним, особливо якщо врахувати той факт, що в моєму оповіданні немає жінок, окрім хіба що Фулати. Хоча почекайте! Є ще Гагула, коли вона жінка, а не чорт. Але їй не менше сотні років, тож її можна й не брати до уваги. Як би там не було, я більш ніж певен, що ви не знайдете жодної спідниці в усій цій історії.

Так, пора мені впрягатися. Дорога тут нелегка, тож здається, наче віз мій угруз у трясовині по саму вісь. Але "*sutjes, sutjes*", як каже Боерс, — не знаю, як воно правильно пишеться. — Якщо упряжка сильна, то мало-помало, але виберемося, а от зі слабкими во-

лами не вийде. Зі слабкими волами ніколи не буде діла. Що ж, давайте починати.

“Я, Алан Квотермен із Дурбана, що в Наталі, джентльмен, під присягою засвідчую таке...” Так я розпочинав свою доповідь перед магістратом щодо смерті бідолашних Хіви і Вентфогеля, але чомусь це видається мені не надто вдалим початком для книги. Та який з мене джентльмен? Хто такий узагалі джентльмен? Я і сам до пуття не знаю, але мені доводилося мати справу з неграми — ні, я викреслю це слово, не люблю його. Знавав я тубільців, які були справжніми джентльменами, у чому ти й сам, Гарі, мій хлопчику, переконаєшся, перш ніж дочитаєш цю оповідь. Доводилось мені зустрічати й підлих білих, від яких віяло свіжістю затишних домівок і чий гаманці тріщали від грошей, однак самі вони звання джентльмена не були варті.

Я народився джентльменом, хоч усе своє життя був лиш бідним мандрівним торговцем та мисливцем. Чи залишився я джентльменом? Не знаю. Бог мені свідок, я намагався. Чимало людей довелось мені вбити на своєму віку, хоч я ніколи не вбивав безцільно і не заплямував руки невинною кров'ю — а лише захищався. Всевишній дарував нам життя, і, здається, Він волів би, щоб ми це життя захищали, принаймні я завжди керувався цим переконанням і сподіваюся, мені це не поставлять за вину, коли проб'є моя година. На жаль, це жорстокий світ, і мені часто доводилося встрягати в бійки. Важко визначити закони, за якими він живе, але, як би там не було, я ніколи не крав, хоч одного разу все ж я видурих в одного кафра¹ стадо худоби. Але і він мені підклав свиню, та й відтоді мене не переставали гризти докори сумління за той вчинок.

¹ Кафр — представник південно-африканського племені кафірів, одного з народів Банту.

Десять місяців вісімнадцять тому я вперше здибав сера Генрі Куртіса та капітана Гуда, а сталося це ось як. Полював я тоді на слонів біля Бамангвато і дуже зле мені велося. В тій поїзді геть усе йшло шкереберть, та ще, до всього, захворів я на пропасницю. Коли мене трохи відпустило, я поїхав волами до Діамантових Полів, продав усю слонову кістку, яку мав, а також свого воза та волів, розпустив мисливців і купив собі квиток до Кейптауна. У Кейптауні я пробув тиждень, за який із мене встигли здерти добрячу плату в готелі, та, побачивши все, що там є цікавого, включно з ботаничними садами, які, на мою думку, приносять країні неабияку користь, і новим будинком Парламенту, про який важко сказати те саме, я вирішив за краще повернутися до Наталю на пароплаві “Дункельт”, що стояв у порту, чекаючи на “Единбург Касл” із Англії. Того самого дня, забравши пасажирів з “Единбург Касла”, який саме прибув, та навантаживши поклажу, ми виїшли в море.

З-поміж усіх пасажирів, що зійшли на борт корабля, два викликали у мене неабияку цікавість. Один, років тридцяти, був таким високим та плечистим, яких я ще зроду не бачив. Він мав на голові золотаве волосся, довгу руду бороду, доладні риси обличчя і великі, глибоко посаджені сірі очі. Я ніколи не бачив вродливіших за нього чоловіків, і чомусь він нагадав мені стародавніх данців. Не те, щоб я багато знав про стародавніх данців — щоправда з одним сучасним данцем я був знайомий — він мені й досі винен десять фунтів — але, пригадую, бачив якось на малюнку представників цього давнього народу, що скидалися на білих зулусів. Вони пили якесь питво з величезних рогів, а довге волосся спадало їм аж до плеч. Глянувши

на велетня-пасажира, котрий стояв біля трапа, я подумав, що, якби він трохи відпустив волосся, одяг дротяну сорочку та взяв до рук бойову сокиру й ріг — то був би точно як данський вояка на тому малюнку. А найцікавіше те, що сер Генрі Куртіс — так звали того велетня-пасажира — як я пізніше довідався, справді данського¹ походження. От що значить кров! Він нагадував мені також ще когось, але тоді я не міг згадати, кого саме.

Другий чоловік, що стояв, розмовляючи із сером Генрі, був огрядний та чорнявий і належав до зовсім іншого типу. Я одразу подумав, що він моряк. Не знаю чому, але моряків завжди легко впізнати. Мені не раз доводилося полювати разом з ними, і, треба сказати, це найкращі й найсміливіші люди з усіх, яких я колинебудь бачив, хоча декотрі з них мають надзвичайно огидну звичку лаятися. Одну чи дві сторінки тому я запитував, хто є джентльменом. Тепер я можу дати відповідь. Моряки королівського флоту, якщо брати в цілому, хоча, звичайно, паршива вівця завжди знайдеться. Гадаю, це морські простори та подих буйних вітрів омивають їхні серця й видувають злобу з голів, виліплюючи з них найкращі зразки чоловіків — таких, якими вони мають бути.

На цей раз я теж не помилився, бо чорнявий таки був моряком — тридцятидворічним лейтенантом, що був після сімнадцяти років служби відправлений Її Величністю у відставку в ранзі капітана — невелика

¹ У перших оригінальних виданнях твору було додано таку примітку редактора: "Містер Квотермен, очевидно, помилявся, говорячи про стародавніх данців. Ми завжди дотримувалися думки, що вони чорняві. Певно, він мав на увазі саксів". (Прим. ред.)

втіха, адже навряд чи йому доведеться просунутись далі по службі. Ось яка доля чекає людей, які служать королеві: у розквіті сил їх викидають у непривітний світ заробляти собі на існування саме тоді, коли вони нарешті осягають усі тонкощі своєї роботи. Можливо, їм на це й байдуже, але я радше волію заробляти свій хліб полюванням. Пайок, може, і мізерний, зате менше копняків.

Офіцера звали — як я пізніше довідався, зазирнувши до списку пасажирів, — капітан Джон Гуд. Широкоплечий, середнього зросту, чорнявий, дебелий чоловіча. Він впадав в очі тим, що мав надзвичайно чепурний вигляд, ретельно поголений, з моноклем у правому оці. Він завжди носив цей монокль — здавалося, що той приріс йому до ока, бо не мав навіть мотузочка, і він ніколи не знімав його, хіба лише щоб протерти. Спочатку я думав, що він і спить з ним, але потім виявилось, що ні, бо, лягаючи спати, він клавав його в кишеню штанів разом зі вставними зубами, яких мав аж два чудові комплекти. Мені не раз довелося порушити десяту заповідь¹, дивлячись на них, адже мої власні були дуже поганенькі. Але це я вже забігаю наперед.

Далі надвечір погода зіпсувалася. Із суходолу подував вітер, і густий туман огорнув усе на палубі. “Дункельт” був плоскодонним кораблем, і, хоч він і йшов дуже легко, проте його так гойдало, що, здавалося, ось-ось перекине. Ходити було неможливо, тож я стояв біля машинного відділення — там було тепліше, — і

¹ Десята заповідь: “Не зажадай дому ближнього твого; не зажадай жони ближнього твого, ані раба його, ані рабині його, ані вола його, ані осла його, ані всякої худоби його, ані всього, що є у ближнього твого.” (Вихід 20:2—17). (Прим. ред.)

розважався тим, що стежив за маятником на кренометрі, який визначав коливання корабля.

— Кренометр бреше, його добре не вивірено, — промовив раптом роздратований голос у мене за спиною. Озираючись, я побачив того моряка, на якого вже звернув увагу, коли всі сходили на борт.

— Чому ви так думаєте? — спитав я.

— Та це ж очевидно. Якби корабель нахилився під тим кутом, що тут показано, то вже б давно перекинувся. На цих торгових суднах ніколи нема нічого путнього.

Саме задзвонили на обід, і я цьому дуже зрадів, бо не знаю нічого гіршого, як слухати моряків королівського флоту, коли вони критикують торговельні судна. Гірше хіба що слухати моряків торговельних суден, коли ті критикують королівський флот.

Ми з капітаном Гудом зійшли вниз пообідати й побачили сера Генрі, що вже сидів за столом. Капітан Гуд сів поруч із ним, а я навпроти них. Незабаром ми з капітаном завели розмову про полювання. Він закидав мене запитаннями — все йому було цікаво, — а я відповідав на них якомога докладніше. Зненацька він спитав про слонів.

— Оце натрапили на правильну людину, — зауважив хтось, хто сидів поблизу нас. — Мисливець Квотермен розповість вам про слонів більше за будь-кого у світі.

Сера Генрі, що досі сидів спокійно, слухаючи нашу розмову, помітно здивувався.

— Вибачте, сер, — промовив він, перехилившись через стіл, низьким гучним голосом, що, як мені здалося, дуже пасував до його могутньої статури. — Вибачте, але ви часом не Алан Квотермен?